

Különfélék.

Turkesztáni s magyar rokonság.

Naszreddin perzsa sah 1889-ben beútafván Európát, visszatérő útjában Budapestet is felkereste. Mint kiadott úti jegyzeteiben olvasható, az itt látott lakosokat egészen elütőnek találta a többi európaítól s egészen keleti fajnak benyomását keltették fel a meglepett uralkodóban. Miut maga mondja:

— Az itteni lakosok kinézése igen hasonlít a keletiekhez és épen nem emlékeztet az európaiakra Arczkifejezésük és szokásaik igen megegyeznek a keletiekkel. Meglátszik, hogy a magyarok eredetileg Turkesztánból jöttek ide. Nyelvök semmi rokonságban nincs más európai nyelvekkel s igen hasonlít az azerbajdsáni törökhöz.

A Margitszigeten összegyűlt szép magyar nőkn is meglátja a sah a hamisítatlan keleti jelleget:

— Nem hiában török faj a magyar. Szép asszonyai szakasztott másai a turkesztáni szépségeknek. Itt egynehány ilyenféle nőt láttunk.

A mi legérdekesebb, megelőző útjában, Párisban, egy japáni herczeggel ismerkedett meg s a japánokról sem habozik azonnal naplójába iktatni: Európai módra ruházkodnak; de azért első tekintetre meg lehet bennök ismerni a japánit. Kinézésökre ök is olyanok, mint Turkesztán lakói. (Vesd össze Vámbéry ismertetésével. Budapesti Szemle. 1895. 217. sz. 128. 131. 134. l.)

K. F.

Czigány togatus.

Napjuinkban talán nem ritkaság, hogy a czigányok közül tanulók is váljanak. Régebben inkább elzárkózott tőlük a társadalom. Collegiumunk történetében még eddig csak egy adatra akadtam, mely arról tanuskodik, hogy a czigányok közül voltak némelyek, a kik tanulni szerettek s ha magasabb tudományos pályára nem vergődhettek, szerényebb állással is megelégedtek.

Farkas Mihálynak hívták e czigány togatust, ki a professoroktól «belső hivatalt» nem nyerhetvén, a főconsistoriumhoz fordult alábbi kérésével:

„Bátorkodom alázatos instantiammal Excellentiatok, Nagystok kegyes lábai eleibe borúlni ily okon: Ugyanis lévén én oly nemzetből való, a kik többnyire mind a Jábát és Tubálkaim követői. (1. Mózes IV. V. 20. 21. 22.) melyet midőn látnék, én magamat különösen Isten kegyelméből szántam vala a tisztességes tudományoknak gyakorlására, melyet gyermekségemtől fogva gyakorolván, magamban Cartesiusnak értelmét, (melyben azt állítja: Nihil Deus aequalius, quam mentem tribuit) nem egész erőben valónak találtam; mindazáltal

ugyancsak csekély tehetségem szerint igyekezvén, annyira mentem, hogy censura által a deáki seregbe bevéttem és azok közt már egy néhány czsendőket eltöltöttem, már most nem egyéb czélom, hanem hogy csak egy falusi Mesterséget érhetnék, nehogy úgy járnék, mint az Esopus szajkója; az idevaló Tiszt. Professor uraimék pedig azon belső hivatalt nekem teljességgel nem akarják megengedni, mely miá majd a kétségbeesésnek szélén tántorgok.

Instálok azért mély alázatossággal Excellnak, Nagysnak, megemlékezvén Krisztus urunknak szavairól (Sz. Jánosnak 7. v. 24.) Ne ítéljetelek külső ábrázat szerint, méltóztassanak velem irgalmasságot cselekedni és egy falusi Mesterséggel való megvigasztaltatásom iránt az idevaló Tiszt. Professor uraiméknak hathatós rendelést tenni, mely kegyes cselekedeteknek Excell. Nagyságtoknak leendő megjutalmaztatásáért életem fogytáig Istenem előtt esedezni meg nem szűnöm. Várván kegyelmességeket vagyok

Excellentiatoknak Nagystoknak

alázatos legkisebb szolgájok

Farkas Mihály

czigány nemzetből voltkolozvári refor. togatus.¹

E kérést 1787. máj 20-án tárgyalta a főconsistorium s oly utasítással küldötte le a kolozvári ev. ref. collegium professoraihoz, hogy a mint a fennevezett kérelmezőnek a togatusok közé lett felvételére alacson születése akadályul nem lehetett: ugy oskola Mesterségre való alkalmaztatása is, ha egyéb nevezetes ok nem subversalna, akadályul nem lehetvén, ha érdemeihez képest való hivatala történnék, applicatioját ne ellenezze és tartóztassa kegyelmezek.

A kérelmezőhöz a következő válasz ment:

„A valóságos érdemnek megjutalmaztatását, valakinek alacson születése el nem vesztheti: azért Oskola Mesterségre való hocsáttatására is, születése, s nemzete akadályul nem lészen, csakhogy arra való alkalmas volta és azzal egyben köttetni szokott erkölesi maga alkalmaztatása meglegyenek: Intimaltatott e' végre a' kolozvári Ref Collegium Tiszteletes Professorainak, hogy a Supplicanst, ha valamely Ekle-siaban hivatala adatnék, és születésének mivoltán kívül semmi egyéb ellenkező ok nem subversalna, a mely miatt akadályoztathatnék, tehát applicatioját ne ellenzék és akadályoztassák.

Arról nincs adatom, hogy hol alkalmazták.

Dr. Török István.

¹ 8—1787. koll. lt. sz.

A Vadrózsák egy félreértett helye.

Kriza Vadrózsáinak 117. lapján e sajátos hangú kis „házasító” vagy „eladó” nótán akadt meg szemünk:

I.	II.
Tűz villog, nap rogyog, Hunyor a szöméje, Rózsá nyílik előtte, S utánna lilium.	Tűz villog, nap rogyog, Hunyor a szöméje, Rózsá nyílik előtte, S utánna lilium.
Imbre uram, édösöm, Te vagy mindön kénesöm; Nálad nélkül életöm Reménten lőszön.	Pörzsi asszony, édösöm, Te vagy mindön kénesöm; Nálad nélkül életöm Reménten lőszön.

Hátrább az 531. lapon a következő magyarázatot fűzi Kriza e versecske érthetetlennek látszó első soraihoz:

„Hunyor a szöméje. Itt kétségkél az a virág értődik, melyet a székely hunyor-nak nevez, mely pirosló virágokkal és szárazakkal s e mellett fekete pettyes zöld levelekkel lévén ellátva, a barna-pirosat ábrázolja. Bővibe van a vidéken.”

Megnyugodva ez elfogadhatónak talált magyarázatot, a Vadrózsák tájszótárába is fölveszi az 502. lapon még az előbbinél is határozottabb hangú nyilatkozattal:

„Hunyor a szöméje. (L. 261. Népdal.) Itt kétségkél az a székely nép hunyor nevű virága értődik, mely pirosló virágokkal és szárazakkal s e mellett fekete pettyes zöld levelekkel lévén ellátva, a barna-pirosat ábrázolja. Bővibe van a vidéken (T. i. Udvarhelyszéken.)“

Más helyekre is becsúsztott Kriza tekintélye nyomán e népdalnak szerintem romlott szövege. A Balassi Bálint költeményeihez adott nagybecsű magyarázatokban pl. szintén ott találjuk: „Tűz villog, nap rogyog, Hunyor a szöméje” stb. (249. l.) Pedig ez a cifra hangzatos mondás sem több, sem kevesebb, mint az Erdélyi Múzeum 1892. évfolyamában közzétett „Lánggal ég a szerelem” kezdetű régi virágének két sorának érthetlenségig menő eltorzítása. Bbizonyul ez állításom mindjárt a legegyszerűbb egybevetésből:

Lánggal ég a szerelem Az ifjak szívében; Vagy on is égő fáklya Vénusznak kezében.	Nap ragyog, tűz villog Hunyor gó szemében Liliumból kötött friss Bokréta kezében.
--	--

Nap ragyog, tűz villog
Hunyor gó szemében stb.¹

¹ Jánosi Sándor 1802-ben összeirt „Egy mulató virágkertecske” cz. énekgyűjteményéből közöljük e némileg új formában.

Ime Vénus képének e meg nem értett szép rajzából indult ki a Vadrózsákban közölt népies eredetű gyermekvers; ebből alkotta a nagyérdemű gyűjtőtől oly sajátságosan értelmezett romlott kifejezést: „bunyor a szöméje“, mely után ugyancsak e gyermekversben még a lilomot is szintén ott találjuk, csak hogy a büszke Vénus helyett a sokkal szerényebb és népszerűbb rózsá társaságában.

Diákjaink széltiben énekelték az Erdélyi Múzeumban közölt e szép szerelmi dalt a múlt század közepétől fogva a jelen század első tízedéig, mely időből már csak erősen megromlott szövegben maradt reánk. Bátran föltehetjük azt is, hogy már a múlt század közepét jóval megelőzte e költemény keletkezése. Bármint legyen is a dolog, annyi elvitázhatatlan, hogy az iskolák útján terjedt el a nép között és hogy a leggyakrabban hallott sorokból alkották a Fejér-Nyikó mentén a Kriza közölte „házasító“ vagy „eladó“ dalocskát.

A mi legérdekesebb, épen az imént tárgyalt erőltetett magyarázat előtti sorokban maga Kriza is így nyilatkozik népdalai némelyike s különösen a „házasító“ dalok felől:

„Általában több gyűjtött dalaink vannak, melyekben ily értetelenségek fordulnak elő s a közölhetés végett még variánsokat házasunk. Így egy házasító nótánk' ekkép kezdődik:

Oh te ékes Diánna, Deusnak királynéja,
Ékesinnek, vitézimnek istenasszonya.»

Nos, ez az érthetetlen „ékes Diánna, Deusnak királynéja“ is szakasztott oly módon került abba a szintén iskolás gyermekektől alkotott házasító nótába, mint a fennebb méltatott „hunyor a személye“; mert ez a két sor is egy régi elterjedt diákéneknek romlott töredéke, mint azt egy kezemenél levő múlt századi énekgyűjtemény kétségtelenül bebizonyítja.

Általában elmondhatjuk: igen sok jelből az tűnik ki, hogy az iskola és egyház az ő kedveltebb énekeivel nagyon is jelentékeny hatást gyakorolt minden időben a dalos magyar nép fogékony lelkületére s a mi ezzel szoros kapcsolatban áll, bebizonyítható az, hogy a Vadrózsák tekintélyes része a múlt századokba is átnyulik gyökérszálaival s csak aránytalanul csekély számú daláról mondhatjuk bizvást el, hogy az újabb idők népköltészetének jellemző termékei.

Kanyaró Ferencz.